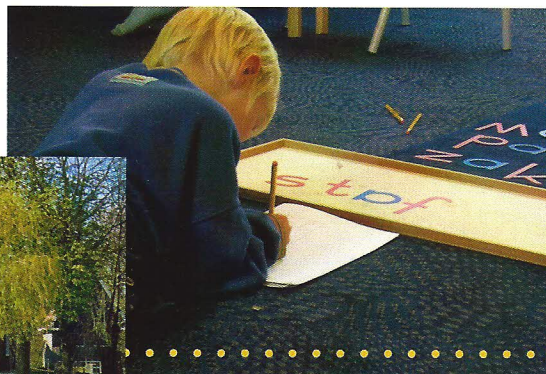

Onderzoek

ASTRID SCHUTTE

2002

De eerste particuliere
lederwijs-school opent
haar deuren.

De vrijheid van *lederwijs* pakte vaak goed uit

door Astrid Schutte

Het wetsvoorstel 'Meer ruimte voor nieuwe scholen' wil minder hobbels voor scholen die starten vanuit een nieuw onderwijsconcept. Vernieuwingsscholen liggen echter vaak onder vuur omdat kinderen er te weinig zouden leren. Dat was ook het geval met de lederwijs-scholen, die mede vanwege die vrees in 2010 stopten. Iederwijs-leerlingen zijn echter beter terechtgekomen dan verwacht, zo blijkt uit onderzoek van journalist Astrid Schutte, die een boek schreef over het Iederwijs-avontuur.

2005
CDA en VVD eisen
ingrijpen van onder-
wijsminister Maria van
der Hoeven.

'Kind bepaalt zelf wel wat leuk is om te leren', kopt het *Utrechts Nieuwsblad* begin 2002, als de eerste particuliere Iederwijs-school haar deuren opent. Oprichters van

Iederwijs zijn de leerkrachten Eefke Eijgenstein, Bas Rosenbrand, Jochem van der Padt en Why Company-eigenaar Yolanda Eijgenstein. Samen met een paar andere dienstverlenende bedrijven uit haar netwerk ondersteunt de zakenvrouw de school financieel. Het zijn de jaren van groot economisch optimisme en een stormachtige groei van internet. Met zijn op het Amerikaanse Sudbury Valley geïnspireerde onderwijsconcept – kinderen mogen zelf kiezen wat, wanneer en hoe ze leren – sluit Iederwijs nauw aan bij die tijdgeest. Iederwijs heeft een radicaler onderwijsconcept dan de Inspectie ooit heeft gezien. Bij zijn eerste bezoek aan de school ziet onderwijsinspecteur Martin Uunk echter niets alarmerends. 'Het was een klein gebouw, maar met veel ruimte er omheen en een schommel. (...) Veel was nog in ontwikkeling. De begeleiders waren zelf nog veel aan het ontdekken. Maar ik zag niks dat me onrust baarde. De kleuters waren natuurlijk aan het spelen. Voor hen verwacht je geen formele leersituaties.'

De vrijheid die het Iederwijs-concept kinderen biedt om desnoods hele dagen te niksen en de belofte dat die aanpak toch leidt tot het spontaan leren van taal en rekenen, maakt van Iederwijs een strooppot waar de media als vliegen op afkomen. Bovendien stromen uit het hele land ouders toe die iets soortgelijks willen. Binnen drie jaar tijd zijn er ruim twintig Iederwijs-scholen. Naast scholen voor primair onderwijs komen er ook Iederwijs-scholen voor voortgezet onderwijs.

NIEMAND WEET WAT EEN SCHOOL IS

De komst van Iederwijs was onder meer mogelijk

door ons unieke artikel 23 van de Grondwet. Daarin staat dat iedereen vrij is een school op te richten en dat de overheid toezicht houdt. Probleem voor het toezicht in 2002 is echter dat niet duidelijk is wat een school is. De Leerplichtwet heeft het enkel over 'een inrichting die overeenkomt met die van een (...) bekostigde school'. De berichten over Iederwijs in de media alarmeren onder meer mensen uit de onderwijswereld. Is het niet naïef te geloven dat kinderen vanuit een natuurlijke nieuwsgierigheid gaan spelen en vernieuwvuldigen omdat ze dat later nodig hebben? Nova-camera's op bezoek in de Iederwijs-school in Soest registreren vooral spelende kinderen. 'Veredelde speeltuinen', is dan ook het vernietigende oordeel over Iederwijs van CDA-onderwijs-specialist Jan de Vries. CDA en VVD eisen in 2005 ingrijpen van onderwijsminister Maria van der Hoeven: aanscherping van de Leerplichtwet en bezoeken van onderwijsinspecteurs. Elf van de achttien Iederwijs-basisscholen worden na die bezoeken goedgekeurd. Geen van de negen scholen voor voortgezet onderwijs krijgt het predicaat school. In *Trouw* verklaart inspecteur-generaal Kete Kervezee: 'Van een kind dat niet wil leren maar een jaar wil vissen, kan geen sprake zijn.' Het belangrijkste probleem van de inspecteurs is dat ze bij Iederwijs niet kunnen zien wat kinderen leren en hoe 'ver' ze zijn in bijvoorbeeld rekenen en lezen of wiskunde en Engels. Er zijn wel veel activiteiten maar er is geen schools vakkenaanbod en registratie van wat leerlingen presteren. Ouders en sponsorende bedrijven beginnen af te haken. Als in 2007 de aangescherpte Leerplichtwet door de Kamer is geloodst, zijn er nog acht Iederwijs-scholen over die wel zijn goedgekeurd. De scholen zijn echter in een negatieve beeldvormingsspiraal geraakt, waar ze niet meer uitkomen.

Onderzoek

ASTRID SCHUTTE

2005

11 van de 18 Iederwijs-basisscholen worden goedgekeurd.

'Oud-leerlingen waarderen vooral de persoonlijke groei die ze op Iederwijs hebben doorgemaakt'

LEEROPBRENGST AANTONEN

Iederwijs Schoonhoven is verdwenen en van de andere ruim twintig Iederwijs-scholen zijn er nog maar twee over. Ze opereren onder de vlag van de 'democratische school' en hebben zich moeten aanpassen. De vrijheid van kinderen om niets vast te leggen van wat ze leren, is verleden tijd. Sinds 2007 is door de aanscherping van de Leerplichtwet namelijk nauwer omschreven wanneer een school een school is. Kern is vooral dat ook particuliere scholen als Iederwijs vanaf dat moment moeten aantonen dat ze leerlingen voorbereiden op voortgezet onderwijs of dat ze hen in staat stellen een middelbaar schooldiploma te halen op hun niveau.

Ook na deze aanscherping staat de vrijheid van onderwijs echter nog overeind. Scholen houden ruimte voor het aanbieden en organiseren van nieuwe vormen van onderwijs, maar mét de eis van verantwoording. Met de dit jaar van kracht geworden Wet Bisschop moet de verantwoording aan de Inspectie zich beperken tot het strikt noodzakelijke. De indruk wekken dat kwaliteitsadviezen van de Inspectie verplicht zijn, mag niet meer. Een op handen zijnde wetswijziging 'Meer ruimte voor nieuwe scholen', een wetsvoorstel van oud-staatssecretaris Sander Dekker, geeft scholen met een nieuw onderwijsconcept bovendien méér startkansen. Op dit moment kunnen namelijk alleen nieuwe scholen worden gesticht die behoren tot een van de bestaande (traditionele) levensbeschouwelijke richtingen.

IK HAD HET NIET WILLEN MISSEN

In 2004 voorspelde onder meer onderwijs econoom

Henriëtte Maassen van den Brink, later voorzitter van de Onderwijsraad, dat Iederwijs leidt tot 'sociale drop-outs zonder basiskennis' (Groot et al., 2004). Klopt dat, vroeg ik me af?

In *De gelukkige school* schets ik naast het onderwijsavontuur van de oprichters ook de resultaten aan de hand van mijn onderzoek onder de 71 alumni van de eerste Iederwijs-school in Schoonhoven/Lopik. Dit is de school waar het Iederwijs-concept is uitgevoerd door de oprichters die het bedacht hebben. De resultaten van mijn onderzoek gaan dus niet automatisch op voor de andere Iederwijs-scholen, die afhankelijk van de vraag van leerlingen en de beschikbaarheid van vakdocenten en begeleiders hun eigen specifieke aanbod hadden.

Gemiddeld brachten de leerlingen van Iederwijs Schoonhoven/Lopik drie jaar door op de radicale school. Wat opvalt, is dat de meeste oud-leerlingen tevreden terugkijken, al vinden ze achteraf ook dat Iederwijs een te schraal schools vakkenaanbod had. Iederwijs kampt gedurende haar bestaan vaak met geldgebrek en het lukt de school daardoor niet altijd voldoende bevoegde leerkrachten te vinden. Een oud-leerling die bijvoorbeeld vwo-examen wilde doen in wiskunde, gaf aan dat op Iederwijs Lopik geen aanbod was op dat niveau. Een andere oud-leerling die voor Spaans had gekozen, vertelde dat de begeleider die dat vak gaf het Spaans onvoldoende beheerste.

Omdat Iederwijs niet in alle schoolse vakken lessen aanbood, moesten veel leerlingen bij de overstap naar het regulier onderwijs hun achterstanden daarin inhalen. Een kleine groep lukte dit niet helemaal. Niettemin geven oud-leerlingen Iederwijs

2007

Na de aangescherpte
Leerplichtwet zijn
er nog 8 Iederwijs-
scholen over.

een rapportcijfer van 7,8. Ter vergelijking: scholieren in het Laks-onderzoek geven hun school een 7,2 (Trienekens & De Jong, 2010).

Oud-leerlingen waarderen vooral de persoonlijke groei die ze op Iederwijs hebben doorgemaakt. 'Op Iederwijs is mijn eigenwaarde gegroeid en heb ik heel veel sociaal-emotionele skills opgedaan', is een typerende toelichting. Of: 'Het was een belangrijke school voor mij. Ik heb mezelf er goed leren kennen. Daardoor was ik gemotiveerd om verder te studeren.' Verschillende oud-leerlingen zeggen expliciet dat ze Iederwijs niet hadden willen missen.

In de vervolgcarières van de oud-leerlingen hebben zich, anders dan Maassen van den Brink verwachtte, weinig rampen voorgedaan. Bijna alle oud-leerlingen zijn doorgestroomd naar regulier voortgezet onderwijs, mbo, hbo of wo. Meer dan de helft van hen, 54 procent, volgt havo of hoger onderwijs of heeft dit er inmiddels op zitten. Voor de rest van Nederland ligt dat cijfer tien procent lager. Kinderen van hoger opgeleide ouders komen natuurlijk vaker op havo of hoger terecht: 57 procent. Dat is dus bijna net zo hoog als bij de kinderen uit Iederwijs-gezinnen.

Wat ook opvalt, is het grote scala aan opleidingsrichtingen waar oud-leerlingen terechtkomen. Techniek, zorg, onderwijs, kunst, communicatie, management en beleid, persoonlijke verzorging: het palet is zeer divers. Een klein aantal leerlingen werkt bovendien al, bijvoorbeeld als softwareontwikkelaar, meubelmaker, kinderbegeleider op een democratische school, coach, of als administratief medewerker om een bestaan als fictieschrijver te financieren. Iederwijs-leerlingen zijn dus zeker geen sociale drop-outs zonder basiskennis geworden.

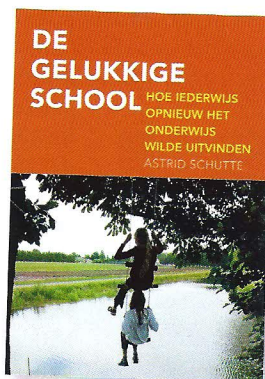
BEVOORRECHT MILIEU

De vraag is natuurlijk of dat komt door Iederwijs of omdat deze kinderen uit een bevoorrecht milieu komen. Zijn Iederwijs-kinderen lid van de club de 'happy few met goed opgeleide ouders' wier kinderen 'het overal goed doen', zoals de kritische basisschooldirecteur het destijds uitdrukte? Het klopt dat de gemiddelde Iederwijs-ouder een witte, hoger opgeleide ouder is. Het is ook een groep met uitge-

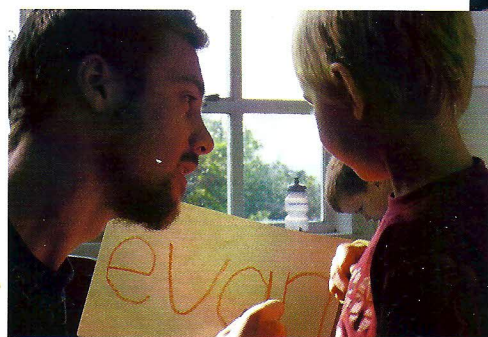
sproken ideeën over opvoeding en onderwijs, terreinen waarin ze soms ook zelf zijn geschoold, bijvoorbeeld als docent. Iederwijs-ouders hechten aan de gelijkwaardigheid tussen kinderen en hun opvoeders en hebben vertrouwen dat de natuurlijke nieuwsgierigheid van kinderen hen vanzelf tot leren aanzet.

Hoewel Iederwijs-kinderen in hun milieu ongetwijfeld veel meekrijgen aan schoolse kennis en vaardigheden, kon dat nest echter niet voorkomen dat zij met lacunes in hun schoolkennis van Iederwijs kwamen. Die kennis-gaten moesten ze bij de overstap naar een reguliere school op eigen kracht dichtten. Vaak was dat niet makkelijk en soms zelfs uitgesproken moeilijk. Ruim een kwart van de leerlingen is daarom uiteindelijk ontevreden over niet alleen het gebrekkige aanbod aan schoolse vakken op Iederwijs, maar ook over de volledige afwezigheid van de verplichting om bijvoorbeeld te leren spellen of rekenen. 'Ik snap de filosofie, maar een kind is een kind. Dat wil niet zomaar leren. Diploma's zijn nodig in de maatschappij,' zegt een van hen bijvoorbeeld.

De meeste oud-leerlingen slagen er echter in de overstap te maken, vaak met nauwelijks tijdverlies. Dát ze de motivatie en het doorzettingsvermogen hadden om van hun overstap een succes te maken,

Astrid Schutte (2017).
*De gelukkige school.
Hoe Iederwijs opnieuw
het onderwijs wilde uit-
vinden.* Amsterdam:
Uitgeverij SWP.
ISBN 9789088507953;
272 pagina's; € 29,90.

2010
De laatste Iederwijs-
school sluit haar
deuren.

is mogelijk een milieueffect. Maar oud-leerlingen zelf zien dat vaak anders. Ze vinden dat ze zichzelf op Iederwijs beter hebben leren kennen en persoonlijk gegroeid zijn en dat dit een belangrijke rol speelde bij hun vervolgsucces. Hun eigen reacties wijzen dus niet op een milieueffect, maar gaan in de richting van een Iederwijs-effect: wie zichzelf beter heeft leren kennen, kan trefzekerder kiezen en ook beter volhouden bij tegenslag.

GOED TERECHTGEKOMEN

Is het vervolgsucces van Iederwijs-leerlingen dan verklaarbaar omdat deze leerlingen slimmer zijn dan gemiddeld? Iederwijs nam geen IQ-tests af bij leerlingen. Begeleiders maakten op basis van gesprekken met leerlingen en hun vorderingen in gekozen vakken een inschatting van hun geschiktheid voor vmbo, havo of vwo. Daaruit blijken grote verschillen in belangstelling, talenten en niveau. Leerlingen stroomden dan ook door naar heel verschillende vervolgopleidingen. De meesten van hen, of ze nu politicologie gaan studeren of een leerwerktraject in een bloemenzaak volgen, zijn tevreden over het uiteindelijk gekozen beroep of de gekozen studie. Of je tevreden bent over waar je terecht bent gekomen, hangt er onder meer mee samen of je je capaciteiten kunt benutten. De tevredenheid van oud-leerlingen geeft daarom mede aan dat ze op hun niveau onderwijs volgen of werken. En niet alle Iederwijs-leerlingen zijn bollebozen, kun je op basis van hun vervolgopleiding concluderen.

Het opleidingsniveau waarop leerlingen zijn ingeschat en hun uiteindelijke functioneren daar, zeggen uiteraard niet alles over hun mogelijke slimheid. Er zijn leerlingen die 'slimmer' bleken dan ze dachten. Pas toen ze met voor hen nieuwe school-

vakken in aanraking kwamen, merkten ze dat ze daarin interesse hadden en er zo goed in waren dat ze een diploma op een hoger niveau haalden dan de Iederwijs-begeleiders hadden ingeschat. Een paar leerlingen, die

voortgezet onderwijs gingen volgen, merkten dat ze er wel slim genoeg voor waren, maar dat de schoolse gang van zaken op een gewone school, waarin ze weinig inspraak hadden, frustreerde hen echter zo, dat ze afhaakten of overstapten naar een lager niveau. De eventuele slimheid van Iederwijs-leerlingen leverde dus niet 'automatisch' een probleemloze overstap op naar hoger onderwijs.

VEREDELDE PROEFTUIN

Iederwijs lijkt voor veel leerlingen vooral gewerkt te hebben omdat het een plek was waar veel ruimte was voor persoonlijke groei, die kinderen als het ware klaarmaakte voor een vervolgstap. 'Op Iederwijs is mijn eigenwaarde gegroeid en heb ik heel veel sociaal-emotionele skills opgedaan. Ik ben veel zekerder geworden in groepen,' zegt Sara, die van haar elfde tot haar zeventiende op Iederwijs heeft gezeten en daarna overstapte op het volwassenen-onderwijs en schrijfster is geworden.

'Het was een belangrijke school voor mij. Ik heb mezelf er goed leren kennen. Daardoor was ik gemotiveerd om verder te studeren. Ik zou Iederwijs niet hebben willen missen,' zegt Niek, die van zijn tiende tot zijn zestiende op Iederwijs zat en nu politicologie studeert.

Iederwijs is echter niet geschikt voor alle kinderen, vinden de meeste oud-leerlingen. Het moet bij je passen. Je moet ertegen kunnen dat je zelf je leervragen formuleert en daar uit eigen beweging aan kunnen werken. Op de vraag of ze hun eigen kind naar Iederwijs zouden sturen, antwoorden de meeste oud-leerlingen dan ook: dat hangt van het kind af.

Iederwijs resulteerde soms in achterstanden in schoolse vakken, maar vaak ook in een sterke drang om te leren en aan te pakken. Zozeer zelfs dat de achterstand bij veel leerlingen niet leidde tot een langere schoolcarrière. Het beeld van Iederwijs als broedplaats voor drop-outs is dus onjuist. Iederwijs was geen 'veredelde speeltuin' maar meer een 'veredeld onderwijslaboratorium'. Het was een plek waar veel leerlingen hebben ontdekt wie ze zijn en wat ze met hun leven willen doen. ★

ASTRID SCHUTTE is freelance journalist en gespecialiseerd in storytelling.

LITERATUUR

Groot, W., Maassen van den Brink, H. & Praag, B. van (2004). Zonder kennis lopen kinderen vast. *De Volkskrant*, 13-07-2004. ♦ Trienekens, I. & Jong, S. de (2010). *Laksmonitor tevredenheids-onderzoek*. Researchned, februari 2010.